

СЕМАНТИЧНІ ТРУДНОЩІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ КОРАНУ: АНАЛІЗ СПЕЦИФІЧНИХ ТЕРМІНІВ ТА ЇХНІХ ВІДПОВІДНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

SEMANTIC DIFFICULTIES IN TRANSLATING THE QUR'AN: HOW TO TRANSFER ISLAMIC TERMINOLOGY? – ANALYSIS OF SPECIFIC TERMS AND THEIR CORRESPONDENTS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

Пашко С.В.,

orcid.org/0000-0001-9585-1745старший викладач кафедри філології та соціально-гуманітарних дисциплін
Полтавського інституту економіки і права

Переклад релігійних текстів є одним із найскладніших завдань перекладознавства, оскільки він пов'язаний не лише з мовними, а й з богословськими, культурними та історичними аспектами. Особливо це стосується Корану – священної книги Ісламу, яка вважається словом Аллаха і має сакральний статус для мусульман. Традиційно Коран арабською мовою сприймається як єдиний канонічний текст, тоді як його переклади вважаються лише тлумаченнями або інтерпретаціями, що суттєво ускладнює завдання перекладачів.

Одним із ключових викликів при перекладі Корану є передача ісламської термінології, яка має унікальні смислові відтінки, що не завжди мають точні відповідники в українській чи інших мовах. Наприклад, термін *tauhid* (دي حوتل) означає не просто „єдинобожжя“, а цілу систему уявлень про єдність Аллаха, яка є фундаментом ісламського віровчення. Інший приклад – *djihad* (داجل), який часто неправильно тлумачиться як „священна війна“, хоча насправді означає будь-яке зусилля на шляху до праведності. Ця проблема є актуальною для сучасних перекладознавців, оскільки неправильна передача термінів може призводити до викривлення сенсу тексту, втрати його богословського значення або навіть формування хибних стереотипів про Іслам.

Ще за радянських часів сходознавець Ярема Полотнюк виявив інтерес до цього питання, здійснивши перший переклад Корану українською мовою безпосередньо з арабського оригіналу, а не з іншого перекладу. Згодом цю ініціативу продовжив відомий професор-сходознавець В. С. Рибалкін. [5] Нині відомим перекладачем смислів віршів Корану є Михайло Якубович.

Переклад Корану на інші мови завжди супроводжується труднощами, пов'язаними з передачею ісламських термінів. Це пояснюється тим, що багато арабських понять мають глибокий богословський, юридичний і культурний контекст, який не має прямих еквівалентів в українській мові.

Ключові слова: арабська мова, Коран, перекладознавство, лінгвістика, проблема перекладу.

The translation of religious texts is one of the most challenging tasks in translation studies, as it involves not only linguistic aspects but also theological, cultural, and historical considerations. This is particularly true for the Quran, the holy book of Islam, which is regarded as the word of Allah and holds a sacred status for Muslims. Traditionally, the Arabic Quran is considered the only canonical text, while its translations are viewed merely as interpretations or explanations, making the task of translators significantly more complex.

One of the key challenges in translating the Quran is conveying Islamic terminology, which carries unique semantic nuances that do not always have precise equivalents in Ukrainian or other languages. For instance, the term *tawhid* (دي حوتل) does not simply mean "monotheism" but represents an entire theological doctrine of Allah's oneness, which is fundamental to Islamic belief. Another example is *jihad* (داجل), which is often misinterpreted as "holy war," whereas in reality, it refers to any effort made in the pursuit of righteousness. This issue is particularly relevant for contemporary translation studies, as the incorrect rendering of key terms can lead to distortions of meaning, loss of theological significance, or even the creation of misleading stereotypes about Islam. This article analyzes the semantic difficulties of translating the Quran and examines approaches to rendering Islamic terminology in the Ukrainian language.

During the Soviet era, the Orientalist Yarema Polotniuk showed an interest in this issue by producing the first Ukrainian translation of the Quran directly from the Arabic original, rather than from another translation. Later, this initiative was continued by the renowned professor and Orientalist V. S. Rybalkin. However, to this day, a complete Ukrainian translation of the Quran from Arabic has not yet been produced. In 2007, another partial translation appeared, completed by a student of Ostroh Academy who, according to his own account, was learning Arabic independently. His work posed a kind of challenge to Ukrainian Orientalists, as he claimed he would complete a full translation of the Quran within two years [5].

Key words: Arabic, Q'uran, linguistics, translation studies, translation problem.

Постановка проблеми. Переклад Корану є складним завданням, оскільки він містить унікальну ісламську термінологію, яка не завжди має точні відповідники в інших мовах. Багато арабських понять мають глибокий богословський, юридичний і культурний контекст, який може бути втрачений або змінений при перекладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях перекладу Корану на українську мову можна виділити кілька ключових авторів. У статті Наталії Данилюк аналізуються загальні назви, пов'язані з Ісламом, які зустрічаються в п'яти українських перекладах Корану. Інше дослідження Данилюк фокусується на влас-

них назвах ісламського походження в українських перекладах Корану. Вона вказує, що такі ісламізми часто залишаються неадаптованими, перебуваючи на периферії української мовної системи. Вони можуть мати різні графічні та орфографічні варіанти, що ускладнює їх розуміння для більшості носіїв української мови. Тетяна Кондратюк досліджує специфіку перекладу фразеології Корану, підкреслюючи складність передачі фразеологічних одиниць, які мають культурно-специфічне значення. Вона зазначає, що адекватний переклад таких одиниць вимагає глибокого розуміння як мови оригіналу, так і цільової мови, а також культурного контексту обох.

Виділення не вирішених раніше частин загального питання. Питання семантичних труднощів при перекладі Корану залишається мало висвітлене в українській науці.

Мета статті. Встановити основні семантичні труднощі при перекладі Корану.

Завдання роботи. Схарактеризувати основні проблеми семантичного аспекту при перекладі Корану на українську мову.

Виклад основного матеріалу. Переклад релігійних текстів є одним із найскладніших завдань перекладознавства, оскільки він пов'язаний не лише з мовними, а й з богословськими, культурними та історичними аспектами. Стосується це і Корану – священної книги Ісламу, яка вважається словом Аллага і має сакральний статус для мусульман. Традиційно Коран арабською мовою сприймається як єдиний канонічний текст, тоді як його переклади вважаються лише тлумаченнями або інтерпретаціями, що суттєво ускладнює завдання перекладачів [6, с. 89–103].

Одним із ключових викликів при перекладі Корану є передача ісламської термінології, яка має унікальні смислові відтінки, що не завжди мають точні відповідники в українській чи інших мовах. Ця проблема є актуальною для сучасних перекладознавців, оскільки неправильна передача термінів може призводити до викривлення сенсу тексту, втрати його богословського значення або навіть формування хибних стереотипів про Іслам. У цій статті буде здійснено аналіз семантичних труднощів перекладу Корану, а також розглянуто підходи до передачі ісламської термінології в українській мові [9, с. 25–43].

Ще за радянських часів сходознавець Ярема Полотнюк виявив інтерес до цього питання, здійснивши перший переклад Корану українською мовою безпосередньо з арабського оригіналу, а не з іншого перекладу. Згодом цю ініціативу продовжив відомий професор-сходознавець

В. С. Рибалкін [5]. Відомим повним перекладом смислів аятів Корану на українську мову є робота Михайла Якубовича.

Сучасні дослідження перекладу Корану українською мовою висвітлюють кілька ключових аспектів, що стосуються передачі ісламської термінології. Зокрема, адаптація загальних назв-ісламізмів. У своїй статті Наталія Данилюк аналізує загальні назви, пов'язані з ісламом, що трапляються в п'яти українських перекладах Корану. Авторка відзначає, що такі терміни часто зазнають фонетичної та граматичної адаптації до норм української мови. Водночас деякі з них набувають іншого значення, не пов'язаного безпосередньо з ісламським контекстом, що потребує особливої уваги для забезпечення точного перекладу [2, с. 98–112].

В іншому дослідженні Данилюк зосереджується на власних назвах ісламського походження в українських перекладах Корану. Вона зазначає, що ці терміни часто залишаються без адаптації, перебуваючи на периферії мовної системи української мови. Через це вони можуть мати кілька орфографічних і графічних варіантів, що ускладнює їхнє сприйняття носіями української мови [2, с. 98–112].

Тетяна Кондратюк досліджує особливості перекладу коранічної фразеології, наголошуючи на труднощах передачі культурно-специфічних фразеологічних конструкцій. На її думку, адекватний переклад таких одиниць вимагає не лише глибокого знання мови оригіналу та цільової мови, а й розуміння культурного контексту обох [3, с. 55–68].

У книзі *"Термінологія Корану: лінгвістичний і семантичний аналіз"* розглядаються основні терміни Корану, їхні мовні й семантичні особливості у контексті священного тексту. Це дослідження сприяє глибшому розумінню значення коранічних понять та їхньої точності у перекладах іншими мовами [1].

Переклад Корану на інші мови завжди супроводжується труднощами, пов'язаними з передачею ісламських термінів. Це пояснюється тим, що багато арабських понять мають глибокий богословський, юридичний і культурний контекст, який не має прямих еквівалентів в українській або інших мовах.

Основні проблеми перекладу ісламської термінології:

Лексична неперекладність – існують слова, які не мають точних відповідників в українській мові, тому їх потрібно або транскрибувати, або пояснювати у примітках.

Збереження богословського значення – неправильний вибір слова може змінити або спотворити його сенс.

Різні підходи до перекладу – дослівний переклад може бути незрозумілим для читача, а інтерпретаційний може відходити від оригінального значення.

Ще однією складністю при перекладі є способи передачі ісламської термінології. Задачею є обрати правильний спосіб перекладу. Доцільно буде розглянути три способи передачі ісламської термінології:

Транслітерація – залишення слова в оригінальному вигляді (*хадж, іджма, сунна*).

Калькування – спроба передати значення (*єдинобожжя, зусилля на шляху Аллага*).

Описовий переклад – пояснення через додатковий контекст (*ісламське релігійне право замість „шаріат“*) [6, с. 89–103].

Нижче подані приклади термінів, які представляють семантичну складність при перекладі, проаналізовано їх відповідники в українській мові та наведено способи перекладу цих ісламських термінів:

Іман (إيمان) – український відповідник “віра” не є семантично повним, бо семантичне значення цього арабського слова – віра, що включає шість основних принципів (віра в Аллага, ангелів, пророків, писання, Судний день і божественне передвизначення). Отже, найкращим способом перекладу буде транслітерація з додатковим контекстом слова.

Шагада (قَدَاش) – ісламський Символ віри, що засвідчує віру в єдиного Бога (Аллага) та пророчу місію Мухаммада. Необхідна та достатня умова для прийняття Ісламу. Дослівний переклад “свідчення” не несе повний семантичний зміст арабського слова та потребує додаткового пояснення у контексті.

Хіджра (هجرة) – якщо розуміти цей термін буквально – *міграція, переселення*, це не розкриває правильного контекстуального значення слова. Найкращим способом буде описова заміна цього слова на *переселення пророка Мухамеда з Мекки до Медини в 622 році н. е.*

Такбір – синонім до виразу *Аллагу Акбар!* що означає *Господь Величний!* Найкращий спосіб перекладу – калькування з додатковим описовим перекладом.

Таугід (توحيد) – єдинобожжя. Можна перекласти методом калькування – пошуку еквівалента в українській мові.

Махр (مهر) – шлюбний дар. Метод перекладу – описовий.

Шаріат (شريعة) – пояснення через додатковий контекст (*ісламське релігійне право*).

Іджма (إجماع) – узгоджена думка (рішення) авторитетних осіб з приводу питання, що обговорюється. Доречно буде перекласти описовим методом як *рішення ісламських вчених*.

Сунна (سنة) – мусульманське священне передання, що засноване на прикладі життя пророка Мухамеда. Метод, що пропонується – описовий і перекладається як *мусульманське священне передання*.

Описовим методом перекладаються і наступні терміни:

Джигад (جهاد) – наполегливість на шляху Аллага, боротьба за віру.

Салат (صلاة) – ритуальна молитва в Ісламі.

Закят (زكاة) – обов’язковий щорічний податок.

Фатва (فتوى) – рішення по релігійному питанню.

Джагілія (جاهلية) – епоха язичництва до Ісламу.

Ширк (شرك) – дослівно перекладається як *товариш*. Але в коранічному дискурсі цей термін означає язичницькі вірування, поклоніння іншому божеству наряду з Аллагом, ідолопоклонство.

Іслам (إسلام) – смирення, упокорення Єдиному Богу.

Халяль (حلال) – дозволене ісламським законом.

Наступні слова перекладаються методом пошуку еквівалента (калькування) в українській мові:

Салам (سلام) – мир, безпека, добробут.

Іхсан (إحسان) – совістність, чистосердечність, вдосконалення щирої віри.

Саум (صوم) – піст.

Хадж (حج) – паломництво.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Переклад коранічних термінів є складним і багатоаспектним завданням, яке вимагає глибокого знання як арабської мови, так і ісламського богослов’я. Однією з проблем перекладу термінів є відсутність еквівалентів в українській мові. Іншою проблемою є неправильне трактування ісламських термінів без необхідних богословських знань. Важливо при перекладі коранічних термінів визначитися з методом перекладу: калькування, транслітерація та описовий. Метод транслітерації не може розкрити семантичного значення терміна, тому необхідним є пояснення його у контексті. Методом суцільної вибірки було обрано 21 термін та запропоновано їх переклад одним з перелічених методів. У коранічному контексті найбільш точним є метод описового

перекладу, бо калькування не завжди розкриває релігійний сенс. Переклад Корану є складним завданням, оскільки він містить унікальну ісламську термінологію, яка не завжди має точні відповідники в інших мовах. Багато арабських понять мають глибокий богословський, юридичний і культурний контекст, який може бути втрачений або змінений при перекладі. Саме це представляє семантичні труднощі перекладу коранічних

термінів. Під час дослідження було встановлено основні семантичні труднощі при перекладі коранічних термінів та схарактеризовано основні проблеми семантичного аспекту при перекладі коранічних термінів на українську мову. Тема потребує більше детального дослідження, адже тематика перекладу релігійного дискурсу, зокрема коранічних текстів, мало висвітлена у вітчизняному перекладознавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баліл Абд Аль-Карім Термінологія Корану: лінгвістичний і семантичний аналіз. Міжнародний Інститут Ісламської Думки. Київ, 2023.
2. Данилюк Н. Ісламізми в українських перекладах Корану. *Східний світ*. № 2 2015. С. 98–112.
3. Кондратюк Т. Лінгвістичні особливості перекладу Корану. *Науковий вісник Острозької академії*. № 5. 2012. С. 55–68.
4. Полотнюк Я. Досвід перекладу Корану українською мовою. *Українське сходознавство*. № 3, 1998. С. 12–27.
5. Скрипник Н.П. Коран в Україні. Українські переклади Корану.
6. Рибалкін В. С. Проблеми адекватності перекладу релігійних текстів. *Вісник Київського університету*. № 2. 2005. С. 89–103.
7. Якубович М. Переклади смислів Корану: історія, проблеми, перспективи. *Сходознавство*. № 51. 2010. С. 34–48.
8. Ali Yusuf The Holy Quran: Text, Translation and Commentary. Amana Publications, 2000.
9. Khalidi T. The Arabic Quran and its Interpretations. *Journal of Islamic Studies*. Vol. 19(1) 2008. P. 25–43.
10. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge, 2011.